

Недбай В.В.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА НА ПРАКСЕОЛОГІЧНУ СТРУКТУРУ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. В статті аналізуються зміни в структурі зайнятості та працевлаштування в сучасному постіндустріальному суспільстві. Аналіз ситуації на ринку праці в промислово розвинених країнах показує, що за останні два десятиліття значна частина нових робочих місць створювалася на підприємствах, що освоювали останні моделі новітніх інформаційних технологій. Доводиться, що інформаційне суспільство спонукає до поглиблення та подальшої спеціалізації професійних навичок в значній частини постіндустріального суспільства, що впливає на політичний ландшафт цього суспільства.

Ключові слова: постіндустріальне суспільство, інформаційне суспільство, праксеологія, структура зайнятості.

Найбільш розвинені країни сучасного людства вступили у фазу постіндустріального розвитку, що не забарилося відбитися на усіх характеристиках життя суспільства. Серед головних чинників змін, поза сумнівом, мають бути згадані інформаційні технології. Їх вплив торкнувся і розподілу сфер зайнятості населення. Метою статті є з'ясування найбільш характерних рис структури зайнятості в постіндустріальному суспільстві, що сформувалися внаслідок дії інформаційних технологій.

Як відомо, найбільш послідовно і наполегливо розробляв теорію постіндустріального суспільства американський соціолог Д. Белл, який справедливо вважається її засновником. На думку Д. Белла, зміни в соціальній структурі, що відбувалися в середині ХХ століття, свідчать про те, що індустріальне суспільство еволюціонує до постіндустріального, для якого характерний перехід від виробництва речей до виробництва послуг, причому пов'язаних, передусім, з освітою, охороною здоров'я, науковими дослідженнями і управлінням [1, с. 20].

Ця риса постіндустріального суспільства тісно пов'язана із змінами в розподілі занять: спостерігається зростання інтелігенції і «технічного класу» (така тенденція виявляється в змінах структури зайнятості, що відбуваються вже в індустріальний період). Поворотний пункт історії мав місце в США в 1956 р., коли вперше кількість

службовців перевищила кількість робітників. Якщо індустріальне суспільство — організація машин і людей для виробництва речей, то центральне місце в постіндустріальному суспільстві, на думку Д. Белла, займає знання, і притому знання теоретичне. «Звичайно, знання потрібне для функціонування будь-якого суспільства. Але відмінною рисою постіндустріального суспільства є характер знань, — писав він, — найважливіше для організації рішень і наряду змін центральна роль належить теоретичному знанню, що припускає першість теорії над емпіризмом і кодифікування знань в абстрактних системах символів, які можуть використовуватися для інтерпретації різних сфер досвіду, що змінюються. Будь-яке сучасне суспільство живе за рахунок інновацій і соціального контролю за змінами, воно намагається передбачати майбутнє і здійснювати планування. Саме зміна в усвідомленні природи інновацій робить вирішальним теоретичне знання [2].

Характеризуючи ситуацію в США, що склалася в середині ХХ століття, Д. Белл відмічав, що в цілому влада знаходилася в руках ділового співтовариства, хоча розділялася до деякої міри з профспілками і державою. Проте велика частина рішень, що стосуються повсякденного життя громадянина (відносно доступних для громадян видів роботи, розміщення заводів, інвестицій у виробництво нової продукції, розподілу податкового тягара, професійної мобільності) приймаються у сфері бізнесу і урядом, який віддає пріоритет його процвітанню. У постіндустріальному ж суспільстві найважливіші економічні рішення виходитимуть від уряду, але повинні ґрунтуватися на результатах наукових досліджень і розробок, на аналізі співвідношень «витрати — ефективність», «витрати — корисність». Таким чином, ухвалення рішень набуватиме усе більш технічного характеру. Дбайливе відношення до талантів і поширення освітніх і інтелектуальних інститутів стануть головними турботами суспільства. Для постіндустріального суспільства буде характерна нова еліта, що виділилася за рівнем кваліфікації, що досягається індивідами завдяки освіті, а не за критерієм володіння власністю або підтримки певної політичної позиції.

Досліджуючи питання про вплив інформаційних технологій на структуру зайнятості, ми приходимо до висновку, що у сучасному світі на рівень і якість зайнятості впливають такі важливі чинники, як процеси глобалізації і регіоналізації світової економіки, небувалий прогрес інформаційної технології і технології зв'язку, нові методи управління і стратегії бізнесу. Природно, що ці взаємозв'язані явища не можуть не сприяти появі нових форм організації праці. Виробництво товарів і послуг все більше залежить від знань і кваліфікації робочої сили. Економічна інтеграція припускає втрату робочих місць в одних секторах економіки і створення їх в інших.

Принципова новизна сучасної економіки полягає в тому, що найважливішою складовою соціально-економічного розвитку стають не просто будь-які знання, а знання та інформація, оволодіння якими вимагає вищої професійної освіти, передусім університетської підготовки. Змінюється сам підхід до суті, сенсу і способів набуття знань і відбору інформації.

Однією з особливостей глобалізації і технологічного прогресу є те, що вони не лише можуть сприяти поліпшенню функціонування ринку праці, але і стати причиною нових проблем в соціально-трудовій сфері. Зокрема, основне завдання, яке доводиться вирішувати країнам з низькими прибутками, полягає в тому, щоб тісніше пов'язати політику зайнятості з боротьбою проти бідності і соціального відторгнення.

Дослідження показують, що в країнах з середнім рівнем доходу більшого значення набувають проблеми соціального діалогу, розширення зайнятості і забезпечення стійкого економічного зростання. У країнах з високим рівнем прибутків на перший план виходять проблеми соціальної ізоляції, якостей і стабільності робочих місць. Що стосується таких проблем, як охорона праці, право трудящих і працедавців на організацію і гендерну рівність, то вони мають однакове значення для усіх країн незалежно від рівня прибутків.

В той же час процеси структурної і технологічної перебудови світової економіки надають і нові можливості для економічного зростання і створення робочих місць. Рівень і кваліфікація робочої сили тієї або іншої країни стають вирішальною передумовою для використання переваг сучасного науково-технічного прогресу. Ефективність національних економік все більше залежить від рівня підготовки робочої сили. У століття глобалізації поняття «Конкурентоспроможність промисловості» має сенс замінити поняттям «Конкурентоспроможність робочої сили».

Останнім часом на ринки праці значно впливають технологічні досягнення в сфері

комп'ютеризації, біотехнології, енергетики, зв'язку і дослідження космосу. Зайнятість в цих країнах збільшується набагато динамічніше, ніж в інших сферах господарської діяльності. Так, наприклад, в 90-ті роки у виробництві офісного машинного устаткування зайнятість виросла на 10% — в Австрії, на 13% — в Ірландії, на 11% — в Португалії і Нідерландах. У виробництві електронних компонентів і устаткування зв'язку чисельність працівників зросла в Ірландії — на 48%, У Фінляндії — на 12,6%, в Данії — на 8%. У виробництві комп'ютерів і комплектуючих до них в більшості країн ЄС приріст зайнятості дуже великий: більше 26% — в Ірландії, 20 — у Великобританії, близько 16 — в Іспанії і Швеції, 12% — в Німеччині і Греції.

Ці дані про багато що говорять. Загальна зайнятість в секторі високотехнологічних товарів і інформаційних технологій в середньому по ЄС — 15 складала в 1999 р. майже 4%, в США — 6, в Чеській Республіці — 3, в Угорщині — 4,3, в Китаї і Малайзії — 1% від числа економічно активного населення. Проте в деяких країнах (Бельгія, Греція, Португалія) число зайнятих в перерахованих сферах виробництва зменшилося [3, с.118—120]. Це пов'язано з глобальною тенденцією перенесення виробництва електронної техніки в країнах Південно-східної Азії.

У 2000 р., за даними Європейської комісії, з 158 млн. зайнятих 17,5 млн. працювало у високотехнологічних секторах економіки, причому 12 млн. — на виробництві, а близько 5,5 млн. — у сфері послуг (відповідно 7,6 і 3,4% загального числа зайнятих). При цьому експорт продукції HighTech з Євросоюзу виріс з 1995 по 2000 р. більш ніж в 2 рази, склавши 1/5 усього експорту і 2,2% сукупного ВВП. Проте чисельність наукових співробітників в ЄС істотно менша, ніж в США (920 і 1220 тис.), також як і число зайнятих у сфері НДДКР. У 2000 р. останніх з розрахунку на 1 тис. населення в Євросоюзі було 5,4 людини в порівнянні з 8,08 в США і 9,26 в Японії.

Найбільше число досліджень з питань зайнятості у сфері виробництва високотехнологічних товарів (ВТТ) і послуг було проведено в США.

Продуктивний потенціал новітніх технологій залежить від якості систем підготовки кадрів і рівня кваліфікації, який вони забезпечують, у свою чергу залежних від застосування тих самих сучасних технологій. Фактично набуття високоякісних професійних навичок може і повинно стати стратегічною відповіддю на зміни в технології виробництва, вимоги, що динамічно змінюються, до якості і продуктивності праці, на сам процес глобалізації та інші сили, що впливають на ринки праці.

Аналіз на ринку праці в промислово розвинених країнах показує, що за останні два десятиліття велика частина нових робочих місць була там створена на підприємствах, що освоїли самі останні моделі новітніх технологій. Разом з фінансами, страхуванням, нерухомістю до них можна віднести в деякій мірі транспорт, лізингові послуги і зв'язок. У сфері послуг з'явилися нові види професій, що вимагають підвищеної кваліфікації, особливо в медицині, у сфері фінансів і у фірмах, що спеціалізуються на наданні ділових послуг. У виробничому секторі від робітників вимагається не стільки фізична сила, скільки гнучкість, ініціатива і широкий світогляд. Робочі місця, що створюються у сфері послуг в інших країнах, відрізняються трудомісткістю, низькою кваліфікацією, погано оплачуються, а умови праці не відповідають національним, і тим більше міжнародним нормам охорони праці.

Зв'язок зайнятості і технологічного прогресу підтверджує ту обставину, що на розвинені країни доводиться велика частка виробництва товарів високих інформаційно-комунікаційних технологій. Проте і країни, що динамічно розвиваються, виробляють близько половини усієї побутової техніки у світі. Створення у ряді цих країн виробництва матеріальної частини і програмного забезпечення електронної техніки і використання новітніх технологій в оброблювальній промисловості стало можливим завдяки наявності кваліфікованої робочої сили і на належному рівні досвідченого інженерно-технічного персоналу. Нині доля США на світовому ринку наукомісткої продукції складає 39%. Японії — 30, Німеччині — 16. На долю нових знань, що утілюються в технологіях, устаткуванні, освіті кадрів і організації виробництва в розвинених країнах доводиться 80—85% приросту ВВП. В Україні ця цифра дуже мала.

У розвинених країнах зайнятість в секторі інформатики і телекомунікацій росла в 90-ті роки найвищими в порівнянні з іншими галузями темпами. Причому це зростання відбувалося в основному шляхом збільшення чисельності висококваліфікованого персоналу. Між використанням нових інформаційних технологій (програмне забезпечення, комп'ютерні мережі і т.д.) і підвищенням вимог до рівня освіти і кваліфікації працівників існує прямий зв'язок. Частина осіб, що мають вищу освіту, в населенні працездатного віку постійно росте в усіх країнах. В США вона досягла вже більше 25%.

Отже, можна констатувати, що сучасне інформаційне суспільство спонукає до поглиблення та подальшої спеціалізації професійних навичок в значної частини осіб, які складають населення постіндустріального суспільства. Це, в свою

чергу, здійснює неабиякий вплив на політичний ландшафт цього суспільства, оскільки збільшення кількості робітників, досвідчених в новітніх інформаційних технологіях, спричиняє збільшення кількості більш вільних за поглядами людей, які, до того ж, озброєні новітніми інформаційними технологіями.

Література:

1. Bell D. The Coming of Post-industrial Society. A Venture in Social Forecasting. — N. Y., Basic Books Inc., 1973.
2. Ibid.
3. World Employment Report 2001: Life at Work in the Information Economy. ILO. — Geneva, 2001.

Недбай В.В. Влияние технологий информационного общества на праксеологическую структуру постиндустриального общества.

Аннотация. В статье анализируются изменения в структуре занятости и трудоустройства в современном постиндустриальном обществе. Анализ ситуации на рынке труда в промышленно развитых странах показывает, что за последние два десятилетия значительная часть новых рабочих мест создавалась на предприятиях, которые осваивали последние модели новейших информационных технологий. Доказывается, что информационное общество побуждает к углублению и дальнейшей специализации профессиональных навыков у значительной части постиндустриального общества, что влияет на политический ландшафт этого общества.

Ключевые слова: постиндустриальное общество, информационное общество, праксеология, структура занятости.

Nedbay V.V. Influence of technologies of information society on praxeological structure of postindustrial society.

Summary. In the article changes in the structure of employment and employment in modern postindustrial society are analyzed. The analysis of situation at the market of labour in the industrially developed countries shows that for the last two decades considerable part of new workplaces was created on enterprises which mastered the last models of the newest information technologies. It is determined that informative society induces to deepening and further specialization of professional skills at considerable part of postindustrial society which influences on the political landscape of this society.

Keywords: postindustrial society, informative society, praxeology, structure of employment.